

Piotr K. Sowiński¹

**Zachowanie tajemnicy spowiedzi w sprawach karnych,
cywilnych i administracyjnych jako warunek realizacji
konstytucyjnego prawa do wolności sumienia i religii**

Słowa kluczowe: konstytucja, wolność sumienia i religii, spowiedź, tajemnica spowiedzi, przesłuchanie, prawo odmowy zeznań, zeznania, świadek, duchowny, religia, sumienie
Keywords: constitution, freedom of conscience and religion, confession, the secret of confession, hearing, the right to refuse to testify, testimony, witness, clergyman, religion, conscience

Streszczenie

Tekst poświęcony jest problematyce ochrony udzielanej na gruncie procesu karnego, cywilnego i administracyjnego tzw. tajemnicy spowiedzi. Tajemnica ta stanowi immanentny element obrzędów korzystających – na podstawie art. 53 ust. 1 Konstytucji RP – z wolności sumienia i religii, zaliczanej do ważniejszych praw i wolności obywatelskich. Przedstawiono różnice zachodzące w podejściu do świadków – duchownych oraz możliwe rozwiązania w zakresie ujednoczenia mechanizmów rządzących ich przesłuchaniem.

¹ ORCID ID: 0000-0003-2210-5877, doktor habilitowany, Uniwersytet Rzeszowski.
E-mail: pksowinski@gmail.com.

Abstract**Confessional Secrecy in Criminal, Civil and Administrative Cases
as a Condition for the Implementation of the Constitutional
Right to Freedom of Conscience and Religion**

The text is devoted to the issue of protection of the secret of confession provided on the basis of criminal trial, civil and administration process. This secret is the immanent element of the rites of persons exercising their freedom of conscience and religion under Art. 53 sec. 1 of the Constitution. Freedom of conscience and religion is one of the most important. The differences in the approach to clergy witnesses and possible solutions for the unification of mechanisms governing their interrogation were presented.

✱

Odmienność spraw karnych, cywilnych i administracyjnych znajduje swoje odbicie nie tylko na gruncie materialnoprawnym, ale także proceduralnym, co tłumaczy brak jednej wspólnej procedury regulującej czynności w tych sprawach, ale co niekoniecznie musi tłumaczyć diametralnie różne podejście do tych instytucji, które z uwagi na swą konstytucyjną proveniencję zasługują na jednolite i spójne potraktowanie.

Wspomniane odrębności utrwała fakt obowiązywania trzech regulacji ustawowych, które ze względu na swą obszerność i kompletność zawartych w nich rozwiązań normatywnych zwykło się określać mianem „kodeksów”. I tak, kwestie związane z rozpoznawaniem spraw przez organy administracji publicznej (rządowej i samorządowej) reguluje Kodeks postępowania administracyjnego² (dalej – k.p.a.), kwestie związane z rozstrzygnięciem sporów cywilnoprawnych i doń zbliżonych – Kodeks postępowania cywilnego³ (dalej – k.p.c.), zaś kwestie dotyczące odpowiedzialności karnej za czyny zabronione będące przestępstwami (zbrodnie i występki) – Kodeks postępowania

² Ustawa z 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz.U. 2021, poz. 735 ze zm.).

³ Ustawa z 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. 2021, poz. 1805 ze zm.).

karnego⁴ (dalej – k.p.k.). Akty te od chwili ich uchwalenia przez Sejm podlegały wielokrotnym nowelizacjom, tak więc ich obecny kształt dość znacznie odbiega od ich pierwotnego brzmienia, co jest wyjaśnieniem niezbędnym, zważywszy na to, że tylko Kodeks postępowania karnego został uchwalony w nowych realiach ustrojowych po ostatecznym zerwaniu z narzuconym Polsce w 1945 r. systemem komunistycznym.

Mimo, iż Polska w powszechnym mniemaniu bywa postrzegana niekiedy w kategorii „ostatniej wiernej córy” Kościoła Katolickiego, to rozwiązania prawne przyjęte w zakresie tzw. tajemnicy spowiedzi są rozwiązaniami w pełni suwerennymi i niepokrywającymi się z rozwiązaniami wewnątrzkościelnymi. Fakt, iż akurat ta właśnie problematyka zaprzęta uwagę ustawodawcy jest podyktowany potrzebą zapewnienia obywatelom odpowiednich warunków sprawowania kultu religijnego, co nabiera szczególnego znaczenia wobec podniesienia „wolności sumienia i religii” do rangi jednej z podstawowych „wolności i praw osobistych” (art. 53 ust. 1 Konstytucji RP⁵). Sumienie będące w istocie rzeczy kategorią z pogranicza filozofii i teologii⁶, wskutek objęcia go przepisem konstytucyjnym zyskało swój byt prawny. Wolność religii implikuje prawo do uzewnętrznienia wyboru tej religii poprzez uprawianie kultu, modlitwę oraz udział w obrzędach liturgicznych⁷.

Z normatywnego punktu widzenia przepisy konstytucyjne nie dają żadnych podstaw do faworyzowania jakiegokolwiek religii lub wyznania, co więcej wolność sumienia i religii zapewnia się każdemu, obudowując ją wolnością wyboru wyznawanej lub przyjmowanej religii (art. 53 ust. 2 Konstytucji RP), ale i *sui generis* prawem do milczenia, tj. do nieujawniania swojego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania (art. 53 ust. 7 Konstytucji RP)⁸. Ta sama ustawa zasadnicza zezwala na ograniczanie wolności i praw osobi-

⁴ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. 2021, poz. 534 ze zm.).

⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

⁶ Pod tym pojęciem rozumie się wewnętrzne przekonanie, które pozwala rozróżnić dobro i zło, a także oceniać postępowanie własne i cudze. Wolność sumienia obejmuje wolność wyznawania światopoglądu – szerzej G. Świst, *Wolność sumienia i religii w Konstytucji RP z 1997 roku w wymiarze indywidualnym i instytucjonalnym*, „Studia Gdańskie” 2018, t. XLII, s. 147 i n.

⁷ P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji RP*, Warszawa 2012, s. 73.

⁸ J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2000, s. 80.

stych jedynie na drodze ustawowej i tylko wtedy, gdy jest to konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia nie mogą jednakże naruszać istoty wolności i praw (art. 31 ust. 3 Konstytucji RP), zaś w odniesieniu do wolności religii mogą dotyczyć wyłącznie jednego jej aspektu tj. wolności uzewnętrzniania religii, immunizując pozostałe wskazane w art. 52 ust. 2 aspekty tej wolności a także samą wolność sumienia (art. 52 ust. 5 Konstytucji RP). Rozwiązania polskie w tym zakresie są zgodne z wymogami określonymi przez art. 9 ust. 1 EKPC⁹, art. 18 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka uchwalonej w Paryżu przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 10 grudnia 1948 r., a także art. 10 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej¹⁰.

O samej spowiedzi przepisy konstytucyjne milczą, ale też milczą o rozlicznych innych aspektach sprawowania kultu religijnego, bo też ustawa zasadnicza nie jest właściwym forum do rozwijania tej problematyki. Tymi aspektami religii państwo – zbudowane podług zasady rozdziału od kościoła i innych związków wyznaniowych (art. 25 ust. 2 Konstytucji RP) – nie może i nie powinno się zajmować. Mimo absencji spowiedzi w przepisach konstytucyjnych nie ulega wszak wątpliwości, że takowa jest istotnym, choć nie koniecznym, elementem życia religijnego, mieszcząc się we wspomnianym przez art. 52 ust. 2 Konstytucji RP pojęciach „obrzędu”, „praktykowania [religii]”, czy wreszcie „pomocy religijnej”.

O tajemnicy spowiedzi traktuje wyraźnie art. 178 pkt 2 k.p.k. Z przepisu tego wynika zakaz przesłuchania w sprawie karnej duchownego, co do faktów, o których dowiedział się przy spowiedzi („nie wolno”), przy czym zakaz ów dotyczy wyłączenie przesłuchania w charakterze świadka, a nie podejrzanego lub oskarżonego. W tych dwóch ostatnich przypadkach ewentualne ujawnienie przez postawionego w stan podejrzenia lub oskarżenia duchownego informacji chronionych tajemnicą spowiedzi zależy od decyzji samego duchownego, który w ten sposób może i uniknie odpowiedzialności karnej, niekoniecznie jednak odpowiedzialności związanej z naruszeniem przepi-

⁹ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. 1993, Nr 61, poz. 284 ze zm.).

¹⁰ Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (Dz.U.U.E.C. 2007, Nr 303, ze zm.).

sów wewnątrzkościelnych. Przyzwolenie na naruszenie tajemnicy spowiedzi podyktowane jest nadrzędnością prawa do obrony (art. 6 k.p.k.), co powoduje, że oskarżony może się powoływać na każdy rodzaj informacji, także tych chronionych tajemnicami określonego rodzaju, których w polskiej przestrzeni prawnej nie brakuje.

W doktrynie prawa karnego procesowego zakaz, o którym mowa w art. 178 pkt 2 k.p.k. rozważany jest w kategoriach zakazu wykorzystania określonego źródła dowodowego¹¹ oraz tzw. zakazu dowodowego bezwzględного, co oznacza, że fakty składające się na spowiedź¹² mogą być dowodzone, jednak za pomocą innego niż duchowny dowodu osobowego, natomiast zakazu dotyczącego tego akurat duchownego nie można uchylić¹³ pod żadnym warunkiem (zakaz dowodowy bezwarunkowy¹⁴). Zakaz ten nie jest zakazem dowodzenia, co nie grozi obejściem gwarancji udzielanych wolności sumienia. Sąd mogą bowiem interesować fakty ujawnione w toku spowiedzi, lecz nie treść samej spowiedzi rozumianej jako czynność o głębszym, duchowym znaczeniu¹⁵. Zakaz ten należy uwzględnić *ex officio*, zbędna jest tu więc jakakolwiek aktywność stron procesowych¹⁶. Obowiązuje od zarówno na etapie postępowania przygotowawczego (śledztwo lub dochodzenie), jak i postępowania jurysdykcyjnego.

Taki sposób podejścia do tajemnicy nie jest czymś wyjątkowym, gdyż na gruncie procesu karnego z podobną intensywnością chroni się również ta-

¹¹ A. Gaberle, *Dowody w sądowym procesie karnym*, Kraków 2007, s. 273; Z. Kwiatkowski, *Zakazy dowodowe w procesie karnym*, Katowice 2001, s. 131; T. Demendecki, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*, t. I, Art. 1–729, Warszawa 2020, LEX.

¹² Dla uniknięcia jakichkolwiek wątpliwości konieczne jest zastrzeżenie, iż rzadko kiedy organ procesowy w sprawie karnej zainteresowany jest treścią spowiedzi rozumianej jako akt skruchy, a wyłącznie określonymi okolicznościami, które mają znaczenie dla sprawy, co wynika m.in. z art. 92 i 410, ale też i z art. 170 § 1a k.p.k.

¹³ Pod pojęciem „zakazu dowodowego” kryje się norma prawna zabraniająca przeprowadzenia dowodu w określonych warunkach lub stwarzająca ograniczenie w uzyskaniu dowodu, zob. S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2016, s. 362; T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego*, t. 1, *Komentarz do art. 1–467*, komentarz 1 do art. 178, sip.lex.pl (4.12.2021).

¹⁴ Ibidem, s. 365.

¹⁵ P.K. Sowiński, *Prawo świadka do odmowy zeznań w procesie karnym*, Warszawa 2004, s. 25.

¹⁶ B. Kurzępa, *Zakazy dowodzenia w procesie karnym*, „Prokurator” 2002, nr 2, s. 58.

jemnicę obrońcą (art. 178 pkt 1 k.p.k.), tajemnicę mediacji (art. 178a k.p.k.), a także tajemnicę psychiatryczną. Tę ostatnią tajemnicę obejmuje jednak zakaz z art. 52 ust. 1 ustawy o ochronie zdrowia psychicznego¹⁷. Pozakodeksowy charakter tego zakazu powoduje, że można się doń odwołać nie tylko na gruncie procesu karnego, lecz także w obrębie procesu cywilnego i administracyjnego. *À rebour* przepis art. 178 pkt 2 ze względu swoją karnoprocesową proveniencję dotyczącą ją zakazu dowodowego, chroni duchownego wezwanego w charakterze świadka tylko w sprawach karnych.

Powyższe nie oznacza wcale, że tajemnica spowiedzi poza procesem karnym nie funkcjonuje, choć jej ochrona nie jest tak rygorystyczna i pozostawia wiele do życzenia. W sprawach cywilnych o tajemnicy spowiedzi traktuje art. 261 § 2 zdanie II k.p.c. Zgodnie z tym przepisem duchownemu służy prawo odmowy zeznań „co do faktów powierzonych mu na spowiedzi”. Takie rozwiązanie tylko pozornie gwarantuje integralność tajemnicy spowiedzi, gdyż jest tam mowa o „prawie” a nie o „obowiązku” odmowy zeznań przez duchownego¹⁸. Zgodnie z regułą *quid speculativa consideretur*, możliwa jest sytuacja, w której duchowny, nie bacząc na wiążące go śluby, zechciałby jednak zeznawać co do okoliczności, o których dowiedział się w trakcie spowiedzi. W takim razie operujący na gruncie art. 261 § 2 k.p.c. sąd cywilny nie miałby innego wyjścia, jak tylko odebrać zeznania i dokonać na ich podstawie stosownych ustaleń faktycznych. Rozwiązanie obowiązujące na podstawie art. 261 § 2 zdanie II k.p.c. chroni więc tajemnicę spowiedzi w mniejszym stopniu, niż odnośny przepis Kodeksu postępowania karnego, który eliminuje podobne ryzyko, wprowadzając zakaz przesłuchania w charakterze świadka („nie wolno przesłuchiwać jako...”). Innymi słowy duchowny w sprawie

¹⁷ Ustawa z 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (t.j. Dz.U. 2020, poz. 685 ze zm.).

¹⁸ B. Rakoczy, *Tajemnica spowiedzi w polskim postępowaniu cywilnym, karnym i administracyjnym*, „Przeгляд Sądowy” 2003, nr 11–12, s. 126 i n.; K. Knoppek, *komentarz 16 do art. 261*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Artykuły 1–366*, t. I, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, sip.lex.pl (4.01.2021); M. Szymański, *Tajemnica spowiedzi w prawie polskim – stan aktualny i propozycje zmian*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2017, nr 4, s. 81; D. Bojarski, *Tajemnica spowiedzi w postępowaniu karnym*, [w:] *Katalog dowodów w postępowaniu karnym*, red. P. Czarnecki, M. Czerwińska, Warszawa 2014, s. 141; M. Piróg, *Tajemnica spowiedzi świętej w prawie kanonicznym, polskim procesie cywilnym i karnym*, „Studia Paradayskie” 2015, nr 25, s. 177.

karnej nie będzie mieć okazji rozstrzygnięcia we własnym sumieniu, czy w zakresie faktów powierzonych mu w trakcie spowiedzi, zeznawać czy też zeznań odmówić, gdyż dylemat ten został przez ustawodawcę rozstrzygnięty *a priori*. Podczas gdy przepis art. 178 pkt 2 k.p.k. opiera się na „prawnej niedopuszczalności przesłuchania świadka”, to procedura cywilna wyposaża tego świadka w prawo odmowy zeznań. Nie można wszakże zaakceptować poglądu, jakoby sąd cywilny nie powinien wysłuchać zeznań duchownego, mając na względzie poszanowanie tajemnicy spowiedzi wynikające z prawa kanonicznego¹⁹, gdyż reguły tam zawarte nie mają pierwszeństwa przed prawem stanowionym. Na odmienności zachodzące w intensywności ochrony tajemnicy spowiedzi w procedurze karnej oraz cywilnej zwraca uwagę w doktrynie m.in. M. Strzała, postulując przy tej okazji wzmocnienie ochrony tej tajemnicy w postępowaniu cywilnym na wzór niemiecki, gdzie chronione są fakty powierzone w ramach szeroko rozumianej posługi duszpasterskiej²⁰. Wydaje się, że odwołanie do rozwiązań niemieckich jest zbędne, wystarczyłoby zakazowi obowiązującemu na gruncie cywilistycznym przydać formę bardziej kategoryczną, wzorowaną na dobrze sprawdzonym przez lata modelu karnistycznym.

W podobny sposób jak przepisy karnoprocesowe, problem ochrony tajemnicy spowiedzi rozwiązują przepisy regulujące tok postępowania administracyjnego. Zgodnie z art. 82 pkt 3 k.p.a. duchowny „nie może być” świadkiem co do faktów objętych tajemnicą spowiedzi. Warto tu odnotować, że to właśnie dzięki treści przepisu art. 82 pkt 3 k.p.a. „tajemnica spowiedzi” zyskała status zwrotu normatywnego, czego nie można byłoby wywieść ani z treści k.p.k., ani z k.p.c., gdzie takie pojęcie w ogóle nie występuje. Zamiast tego art. 178 pkt 2 k.p.k. stanowi o „faktach, o których [duchowny] dowiedział się przy spowiedzi”, zaś art. 261 § 2 zd. II k.p.c. o „faktów powierzonych [duchownemu] na spowiedzi”. Rozwiązanie to pozwala na określenie granic przedmiotowych omawianej tu tajemnicy oraz wskazuje na konieczność ustalenia ścisłego związku pomiędzy tym, co duchowny wie, a źródłem jego wiedzy.

¹⁹ B. Rakoczy, *op.cit.*, s. 127.

²⁰ M. Strzała, *Prawo odmowy zeznań przez duchownego w polskiej i niemieckiej procedurze cywilnej – analiza prawnoporównawcza*, „*Studia z Prawa Wyznaniowego*” 2018, s. 159 oraz 176–177.

Jak wynika z treści art. 178 pkt 2 k.p.k. zakaz tam sformułowany swym zakresem obejmuje tylko te okoliczności, o których duchowny dowiedział się podczas spowiedzi. Nie wyklucza to więc przesłuchania tego samego duchownego co do informacji uzyskanych przez niego z innych źródeł. Takimi właśnie informacjami będą informacje uzyskane w trakcie sprawowania posługi, która nie jest „spowiedzią”. Informacje takie nie podlegają szczególnej ochronie w toku procesu karnego lub jakiegokolwiek innego postępowania dowodowego. To samo dotyczy informacji uzyskanych przez duchownego w związku z administrowaniem powierzonym mu mieniem kościelnym. Dla porządku trzeba zaznaczyć, że w polskiej doktrynie pojawiają się postulaty stosowania *per analogiam* zakazu z art. 178 pkt 2 k.p.k. także do informacji uzyskanych w toku czynności duszpasterskich innych niż spowiedź²¹, to jednak z uwagi na wyjątkowy charakter tego przepisu – zgodnie z regułą *exceptiones non sunt extendendae* – nie jest możliwa jego rozszerzająca wykładnia. Jeszcze w okresie obowiązywania pierwszego polskiego Kodeksu postępowania karnego z 1928 r.²², który to akt posługiwał się analogicznym zakazem odnośnie do tajemnicy spowiedzi, wyrażano w ówczesnej doktrynie pogląd, że w razie wyjścia na jaw w trakcie przesłuchania duchownego, że jest on spowiednikiem, sąd powinien powstrzymać się dalszej jego indagacji, ograniczając dalsze pytania do kwestii niezwiązanych z poufnymi informacjami²³. Oświadczanie duchownego, co do proveniencji posiadanych przezeń informacji jest niepodważalne, sąd nie ma żadnych środków procesowych, aby kwestię tę negatywnie zweryfikować.

Duchowny nie jest chroniony z uwagi na swój stan i rolę społeczną, lecz z uwagi na specyficzną naturę tej jednej czynności, jaką jest spowiedź. Powyższa konstatacja nie oznacza, że bycie duchownym nie ma znaczenia dla omawianych tu kwestii, gdyż czynność tę może dokonać wyłącznie osoba zaliczona do grupy takich właśnie „duchownych”. Dla funkcjonowania zakazu z art. 178 pkt 2 k.p.k., z art. 261 § 2 zd. II k.p.c. oraz art. 82 pkt 3 k.p.a. bez znaczenia jest to, czy potencjalny świadek wciąż należy do stanu duchownego, czy też z niego wystąpił lub został zeń wydalony. Istotne znaczenie ma tylko to, czy w chwili przyjęcia

²¹ B. Rakoczy, *op.cit.*

²² Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 19 marca 1928 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U.R.P. Nr 78, poz. 443 ze zm.).

²³ A. Mogilnicki, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Kraków 1933, s. 231.

spowiedzi był on takim duchownym. Przeprowadzenie czynności, która jedynie pozorowała spowiedź, podczas gdy biorący w niej udział nie miał ku temu stosownych sakramentalnych uprawnień, powoduje, że fakty ujawnione w ten sposób nie podlegają ochronie, choćby nawet penitent działał w dobrej wierze. Omawiany tu zakaz dowodowy dotyczy także osób, które po dacie spowiedzi przeszły w stan spoczynku w związku z ukończeniem przez nie 75 roku życia.

Pomimo tego, zakazy dowodowe z art. 178 pkt 2 k.p.k, art. 261 § 2 zd. II k.p.c. oraz art. 82 pkt 3 k.p.a. pod względem podmiotowym są sformułowane w sposób węższy, niż czyni to kanon 988 Kodeksu prawa kanonicznego, który obowiązkiem dyskrecji obciąża nie tylko duchownego, lecz każdego, kto spowiedzi wysłuchał oraz te osoby, które dysponują informacjami ujawnionymi przy spowiedzi. Żadna ze wspomnianych ustaw procesowych nie definiuje pojęcia „duchowny”, co wymusza jego interpretację z wykorzystaniem innych metod wykładni²⁴. Już na wstępie widać, że duchowni nie tworzą grupy jednolitej, co jest konsekwencją mnogości funkcji pełnionych w danym kościele lub związku wyznaniowym, jak i mnogością samych kościołów i związków wyznaniowych. Ta właśnie wielość kościołów i związków wyznaniowych powoduje, że rozwijająca normy konstytucyjne w zakresie gwarancji wolności sumienia i wyznania ustawa z 17 maja 1989 r.²⁵, choć również traktuje o „duchownych” (i „osobach zakonnych”) przynależnych do „[tych] kościołów i innych związków wyznaniowych” (art. 12 ust. 1) problem identyfikacji tych osób pozostawia „przepisom prawa wewnętrznego [konkretnego] kościoła lub związku [...]”. Jest to rozwiązanie tyleż honorujące wewnętrzną autonomię kościołów i związków wyznaniowych, co stanowiące wyraz pewnej bezsilności wywołanej złożonością omawianego tu zagadnienia. W ocenie Sądu Najwyższego za „duchownego” nie może być uznany każdy członek związku wyznaniowego, a jedynie ten, który wyróżnia się spośród ogółu wyznawców danej religii tym, że powołany został do stałego organizowania i sprawowania „kultu religijnego”²⁶. Takie

²⁴ K. Pachnik, *Odpowiedzialność karna duchownego przed sądem powszechnym*, „Prokurator” 2011, nr 3–4, s. 52.

²⁵ Ustawa z 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (t.j. Dz.U. 2017, poz. 1153).

²⁶ Uchwała SN z 6 maja 1992 r., sygn. akt I KZP 1/92, OSNKW, 1992, nr 7–8, poz. 46; aprobuje ten pogląd w doktrynie R.A. Stefański, *Przegląd orzecznictwa Izby Karnej Sądu*

ujęcie problemu przed podjęciem decyzji odnośnie podporządkowania się treści zakazu z art. 178 pkt 2 k.p.k, art. 261 § 2 zd. II k.p.c. oraz art. 82 pkt 3 k.p.a. wymaga każdorazowego wnikliwego zapoznania się przez organ procesowy z zasadami funkcjonowania danego kościoła lub związku wyznaniowego, ale też stwierdzenia, że spełniają one warunek z art. 30 ustawy z 17 maja 1989 r., tj. wcześniej przedłożyły ministrowi właściwemu do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych deklarację o utworzeniu takiego kościoła lub związku wyznaniowego i dokonały skutecznego jego wpisu do rejestru prowadzonego przez tego ministra. Takie sformalizowanie zasad funkcjonowania kościołów i związków wyznaniowych ma tę zaletę, że w toku postępowania rejestrowego wnioskujący o dokonanie wpisu mają obowiązek przedstawienia statutu tej organizacji, określającego m.in. sposób powoływania, odwoływania oraz kompetencje osób duchownych (art. 32 ust. 2 pkt 9 ustawy), co znacznie ułatwia późniejszą weryfikację statusu świadka pod kątem ewentualnego pełnienia przez niego funkcji duchownego. Należy to zaznaczyć, że zamieszczenie w statucie kościoła lub związku wyznaniowego jest uwarunkowane tym, czy organizacje te w ogóle przewidują tworzenie takich stanowisk. Organ procesowy winien ograniczyć swoją kognicję do sprawdzenia, czy osoba, którą zamierza przesłuchać jest duchownym w rozumieniu powołanych tu przepisów, czy należy do kościoła lub związku wyznaniowego uznanego przez państwo, a wreszcie, czy kościołowi lub związkowi wyznaniowemu znana jest indywidualna spowiedź. Sąd może zbadać, czy duchowny należący do takiego kościoła lub związku wyznaniowego jest osobą upoważnioną do przeprowadzenia spowiedzi, ale wydaje się, że nie będzie miał ku temu wystarczających kompetencji, żeby zbadać, czy spowiedź przeprowadzono zgodnie ze sztuką. Żadna z polskich procedur nie wymaga, aby spowiedź była „ważna” lub „kompletna”. Ograniczenie tajemnicy spowiedzi do duchownych tylko tych kościołów i związków wyznaniowych, którym znana jest spowiedź konfesyjna budzi w polskiej doktrynie wątpliwość co do zgodności z gwarancjami wolności sumienia i religii²⁷. Ograniczenie to jednak już w judy-

Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego za lata 1991–1993, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1995, nr 3–4, s. 98–99.

²⁷ *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do art. 1–296*, t. I, red. P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, Warszawa 2007, s. 817.

katurze przedwojennej zostało zaakceptowane przez Sąd Najwyższy, który zauważył, że zwierzenia członka gminy żydowskiej dokonane przez rabinem nie mogą być uznawane za spowiedź²⁸.

Z tajemnicy spowiedzi nie zwalnia ani śmierć penitenta, ani też zgoda penitenta na wyjawienie przez duchownego faktów powierzonych mu w ramach spowiedzi. Nie ma natomiast przeszkód, aby o faktach tych przed sądem lub organem prowadzącym postępowanie administracyjne powiedział sam penitent. W takim jednak przypadku przedmiotem dowodu będą te właśnie fakty, nie zaś przebieg samej spowiedzi.

Fakty, o których mowa w art. 178 pkt 2 k.p.k. oraz art. 261 § 2 zd. II k.p.c. są chronione o tyle, o ile zostały powierzone duchownemu w trakcie („przy”) spowiedzi. Bez znaczenia jest natomiast, czy osobą, która fakty te powierzyła duchownemu jest podejrzany lub oskarżony, czy też strona postępowania cywilnego lub administracyjnego. Ustawodawca nie określa, co należy rozumieć pod pojęciem spowiedzi, zdając się w tym zakresie na rozwiązania wewnętrzkościelne. Nie ulega wątpliwości, że choć spowiedź stanowi ważny element życia religijnego, to czynność ta rozumiana, jako indywidualne²⁹ i poufne wyznanie grzechów, nie występuje we wszystkich wyznaniach.

Reasumując, ochrona tajemnicy spowiedzi rozumianej jako elementu szerszego prawa wolności sumienia i religii³⁰ jest realizowana na gruncie obowiązujących w Polsce procedur prawnych z różną, nieuzasadnioną potrzebami danego procesu lub sprawy, intensywnością. Nie chodzi tu o bezrefleksyjne powielanie rozwiązań wewnętrzkościelnych, lecz o to, iż ustawodawca winien ujednotlić sytuację świadka – duchownego w zakresie, w jakim jego zeznania miałyby obejmować wiadomości powierzone mu w trakcie spowiedzi, zaś wzorcem rozwiązania winien się stać niejako modelowo skonstruowany w tym zakresie przepis art. 178 pkt 2 k.p.k., który – wprowadzając bezwzględny i bezwarunkowy zakaz dowodowy – ochrony tej nie pozostawia przypadkowi lub jednostkowej decyzji dysponenta tej tajemnicy.

²⁸ Wyrok SN z 24 października 1937 r., sygn. akt IK 454/37, Zbiór Orzeczeń SN z 1938 r., poz. 11.

²⁹ L. Peiper, *Komentarz do kodeksu postępowania karnego i przepisów wprowadzających tenże kodeks*, Kraków 1933, s. 170.

³⁰ M. Wielec, *Naruszenie zakazu dowodowego tajemnicy spowiedzi w prawie karnym (materialnym i proceduralnym)*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2012, nr 4, s. 111 i n.

Literatura

- Bojarski D., *Tajemnica spowiedzi w postępowaniu karnym*, [w:] *Katalog dowodów w postępowaniu karnym*, red. P. Czarnecki, M. Czerwińska, Warszawa 2014.
- Demendecki T., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*, t. I, Art. 1–729, Warszawa 2020.
- Gaberle A., *Dowody w sądowym procesie karnym*, Kraków 2007.
- Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego*, t. 1, *Komentarz do art. 1–467*, Warszawa 2014.
- Knoppek K., *komentarz 16 do art. 261*, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Artykuły 1–366*, t. I, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021.
- Kodeks postępowania karnego. Komentarz do art. 1–296*, t. I, red. P. Hofmański, E. Sądziak, K. Zgryzek, Warszawa 2007.
- Krukowski J., *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2000.
- Kurzępa B., *Zakazy dowodzenia w procesie karnym*, „Prokurator” 2002, nr 2.
- Kwiatkowski Z., *Zakazy dowodowe w procesie karnym*, Katowice 2001.
- Mogilnicki A., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Kraków 1933.
- Pachnik K., *Odpowiedzialność karna duchownego przed sądem powszechnym*, „Prokurator” 2011, nr 3–4.
- Peiper L., *Komentarz do kodeksu postępowania karnego i przepisów wprowadzających tenże kodeks*, Kraków 1933.
- Piróg M., *Tajemnica spowiedzi świętej w prawie kanonicznym, polskim procesie cywilnym i karnym*, „Studia Paradyskie” 2015, nr 25.
- Rakoczy B., *Tajemnica spowiedzi w polskim postępowaniu cywilnym, karnym i administracyjnym*, „Przegląd Sądowy” 2003, nr 11–12.
- Sowiński P.K., *Prawo świadka do odmowy zeznań w procesie karnym*, Warszawa 2004.
- Stefański R.A., *Przegląd orzecznictwa Izby Karnej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego za lata 1991–1993*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1995, nr 3–4.
- Strzała M., *Prawo odmowy zeznań przez duchownego w polskiej i niemieckiej procedurze cywilnej – analiza prawno-porównawcza*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2018, t. 21.
- Szymański M., *Tajemnica spowiedzi w prawie polskim – stan aktualny i propozycje zmian*, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2017, nr 4.
- Świsł G., *Wolność sumienia i religii w Konstytucji RP z 1997 roku w wymiarze indywidualnym i instytucjonalnym*, „Studia Gdańskie” 2018, t. XLII.
- Waltoś S., Hofmański P., *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2016.
- Wielec M., *Naruszenie zakazu dowodowego tajemnicy spowiedzi w prawie karnym (materialnym i proceduralnym)*, „Przegląd Prawa Wyznaniowego” 2012, nr 4.
- Winczorek P., *Komentarz do Konstytucji RP*, Warszawa 2012.